IRACIONALNOST KROŽNE KONSTANTE

MARKO RAZPET

Pedagoška fakulteta
Univerza v Ljubljani

Math. Subj. Class. (2000): 11J99, 30E99

V prispevku bomo dokazali, da sta števili π in π^2 iracionalni. Pri tem bomo uporabili nekaj preprostih resnic iz realne in kompleksne analize.

THE IRRATIONALITY OF THE CIRCULAR CONSTANT

The irrationality of the circular constant is proven by using some simple facts of the real and complex calculus.

Racionalno število r lahko zapišemo kot kvocient celih števil a in b, pri čemer je $b \neq 0$: $r = a/b$. Starogrški matematiki so se veliko ukvarjali z razmerji dolžin daljic in kmalu so spoznali, da razmerje med diagonalo in stranico kvadrata, to je $\sqrt{2}$, ni racionalno število. Prav tako so vedeli, da razmerje med diagonalo in stranico pravilnega petkotnika, to je zlato razmerje $\tau = (1 + \sqrt{5})/2$, ni racionalno število. Realna števila, ki niso racionalna, so iracionalna. Torej sta $\sqrt{2}$ in τ iracionalni števili.

Iracionalno število $\sqrt{2}$ je ničla polinoma $p(x) = x^2 - 2$, ki ima cela koeficienta, število τ pa je ničla polinoma $q(x) = x^2 - x - 1$, ki ima prav tako cele koeficiente. Ni pa vsako iracionalno število ničla nekega polinoma s celimi koeficienti. Zato je smiselno posebej poimenovati števila, ki so ničle polinomov s celimi koeficienti. Takim številom pravimo *algebraična števila*. Število, ki ni algebraično, je *transcendentno*. Števili $\sqrt{2}$ in τ sta torej algebraični. Očitno je vsako racionalno število algebraično. Samo po sebi se zastavlja vprašanje, kakšno je v tem pogledu število π. Šele leta 1761 je Johann Heinrich Lambert (1728–1777) dokazal, da je število π iracionalno, leta 1882 pa je Carl Louis Ferdinand von Lindemann (1852–1939) dokazal, da je π transcendentno število.

Metode dokazovanja, da je neko število racionalno oziroma iracionalno, so različne. Navadno uporabljamo metodo protislovja. Včasih pa poiščemo tak polinom najnižje stopnje s celimi koeficienti, ki ima za ničlo dano število s. Če je to število racionalno, denimo $s = a/b$, potem mora a deliti prosti člen tega polinoma, b pa njegov vodilni koeficient. S preverjanjem nato ugotovimo, ali je kateri od možnih kandidatov res ničla polinoma. Če